

مسئولیت دولت در ایجاد مشارکت اجتماعی از منظر فقه نظام سیاسی

سیدمحمد طباطبائی^۱

چکیده

از منظر فقه نظام سیاسی، دولت از مکلفان اجتماعی است که از آن جمله، مسئولیت در عرصه حکمرانی و به تبع، مسئولیت مشارکت‌سازی اجتماعی است. بنابراین نهاد مرکزی مشارکت‌ساز در جامعه بوده و این مرکزیت از دو جهت مدیریت سازمانی و مدیریت اجتماعی در مشارکت اجتماعی تأثیرگذاری خواهد داشت که ایجاد هماهنگی میان سایر نهادهای مشارکت‌ساز و هدایت آنها از یک سوی و برنامه‌ریزی مشارکتی از سوی دیگر را در بر می‌گیرد. اعمال این مسئولیت مشتمل بر مجموع احکام وضعی و احکام تکلیفی است. احکام وضعی شامل سه مرحله است که بر فرایند مشارکت‌سازی مطلوب دلالت دارد: عملیات اقماعی، بسیج عمومی و تحکیم مشارکت. هر مرحله شامل احکام تکلیفی است؛ در مرحله اول، وجوب مذاکرات ابتدایی با معترضان، وجوب اطلاع‌رسانی و وجوب پاسخگویی، در مرحله دوم، وجوب سازمان‌دهی و وجوب جلب همکاری‌های مردمی، در مرحله سوم، وجوب ترغیب و تحدید، وجوب نظارت عمومی، وجوب عفو عمومی، حرمت تضاد میان تصمیمات دولتی، حق مردم برای مداخله در تصمیمات و وجوب مشارکت‌بخشی به گروه‌های مرجع.

واژگان کلیدی: مشارکت اجتماعی، مشارکت‌سازی، دولت، مردم.

۱. مقدمه

مشارکت اجتماعی، مشارکت اعضای اجتماع در راستای اهداف جمع است و آنان را بر همین اساس به یکدیگر پیوند می‌دهد. در حقیقت، هر اجتماع از طریق مشارکت و همکاری‌های جمعی، ارزش‌ها و اهداف مشترک را عملیاتی می‌کند. به تمایز این اجتماعات، مشارکت اجتماعی بود و نمودهای گوناگونی می‌یابد. اجتماع خرد در روابط اجتماعی و خانواده، اجتماع میانی در سطوح گروه‌های اجتماعی و اجتماع کلان در سطح جامعه و حاکمیت است. فرایند مشارکت به عنوان فراگرد توانمندسازی بر سه ارزش بنیادی سهیم‌کردن مردم در قدرت، راه دادن مردم به نظارت بر سرنوشت خویش و بازگشودن فرصت‌های پیشرفت به روی مردم مبتنی است. (غفاری و نیازی، ۱۳۸۶: ص ۱۲)

مشارکت اجتماعی در منابع اسلامی، رابطه‌ای تعریف می‌شود که در پنج ساحت به طور همگام با یکدیگر حضور دارد: ساحت ساختار (انسجام)، ساحت عملی (همکاری)، ساحت ذهنی (مشورت و هم‌فکری)، ساحت تکلیفی (مسئولیت همگانی) و ساحت احساسی (مهرورزی اجتماعی). (طباطبائی، ۱۴۰۱: صص ۲۲-۲۹). ساختار این مشارکت شامل فرایندی سیاسی-تعاملی است که با مرکزیت دولت ایجاد میشود و از این منظر، تا تحقق مشارکت اجتماعی متوقف بر مشارکت‌سازی نهادهای مشارکت‌ساز است. پیش‌فرض این پژوهش این است که چهار نهاد مشارکت‌ساز از منابع اسلامی قابل استفاده است: دولت، سازمان‌های مردم‌نهاد، خانواده و مسجد و دولت، نهاد مرکزی در این کنشگری سیاسی است. در این پژوهش تلاش شده است تا از طریق بررسی دلالت‌های سیره حکمرانی معصوم (p) با تجمیع قرائن تاریخی از یک سوی و روایات معتبر از سوی دیگر مسئولیت‌های دولت اسلامی در این خصوص به دست آید